

UDC 316.61:37.041; 378.14
DOI 10.2518/2307-7778.19.2.11

Ігор ДАЦКІВ

доктор історичних наук, професор завідувач кафедри міжнародних відносин та дипломатії Тернопільського національного економічного університету, вул. Львівська 11, Тернопіль, Україна, 46020 (idatskiv@ukr.net)

Igor DATSKIV

PhD hab. (History), professor, Head of The Department of international relations and diplomacy, Ternopil National Economic University, Lvivska Str. 11, Ternopil, Ukraine, postal code 46020 (idatskiv@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8359-3937>

ВПЛИВ СВІТОВОГО ДОСВІДУ НА ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

Анотація. *Мета дослідження* – узагальнення світового досвіду до формування і удосконалення інформаційної політики країн та вироблення концептуальних передумов формування сучасної моделі інформаційної політики країни. **Методологія дослідження** базується на основоположних принципах наукового пізнання: історизму, системності та об'єктивності. *Методи дослідження* пов'язані з метою, об'єктом, предметом і науковими завданнями дослідження. **Наукова новизна** полягає у тому, що визначено вплив національних і регіональних особливостей країн на специфіку побудови і розвитку даних моделей. Узагальнено світовий досвід щодо формування та удосконалення інформаційної політики країн та вироблення концептуальних передумов формування сучасної моделі інформаційної політики країни. Виявлено, що разом із загальними рисами становлення певної моделі на світовому рівні, національні та регіональні особливості країн впливають на специфіку її побудови і розвитку. **Висновки.** Таким чином, незважаючи на ідентифіковані складові моделі інформаційної політики держави, поки ще немає уніфікованого підходу до визначення її змісту як важливого комплексного завдання державного управління. Дослідники, як правило, наголошують на різних аспектах регулюючого впливу держави – розвитку інформаційної сфери, соціально складова державного управління, контроль над розподілом інформаційних потоків тощо. За визнанням багатьох українських, зарубіжних вчених-дослідників і практиків ще важко говорити про наявність ясного розуміння того, що маєтись на увазі під інформаційною політикою взагалі, який її зміст, основні напрями й ін.

Ключові слова: інформація, інформаційний розвиток, інформаційне суспільство, процес інформатизації, засоби масової інформації, засоби масової комунікації.

WORLD EXPERIENCE AS THE BASIC FORMS OF FORMATION OF THE INFORMATION POLICY OF THE COUNTRY

Summary. *The purpose of the study* – generalization of world experience to the formation and improvement of information policy of countries and development of conceptual prerequisites for the formation of a modern model of information policy of the country. **The methodology of the research** is based on the fundamental principles of scientific knowledge: historicism, systemicity and objectivity. *Methods of research* are related to the purpose, object, subject and research tasks of the study. **The scientific novelty** is that the influence of national and regional peculiarities of the countries on the specifics of construction and development of these models is determined. The global experience in formulating and improving countries' information policy and developing conceptual prerequisites for the formation of a modern model of country information policy are generalized. It is revealed that together with the general features of the formation of a model at the world level, national and regional peculiarities of countries influence the specifics of its construction and development. **Conclusions.** Thus, despite the identified components of the state's information policy model, there is as yet no unified approach to defining its content as an important complex task of public administration. Researchers, as a rule, emphasize on various aspects of the regulatory influence of the state – the development of the information sphere, the social component of public administration, control over the distribution of information flows, etc. According to the recognition of many Ukrainian, foreign scientists, researchers and practitioners, it is still difficult to speak about having a clear understanding of what is meant by information policy in general, what is its content, main directions, etc.

Key words: information, information development, information society, the process of informatization, mass media, mass communication.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світу та зростаюча роль нових інформаційно-комунікаційних технологій у глобалізації світу диктують підвищені вимоги до інформаційної політики країн. Ефективна інформаційна політика у частині використання нових методів підтримки взаємодії владних структур з інститутом громадянського суспільства є основою соціально-економічного розвитку країни й визначає успішність функціонування державної влади загалом.

Метою статті є узагальнення світового досвіду до формування і удосконалення інформаційної політики країн та вироблення концептуальних передумов формування сучасної моделі інформаційної політики країни.

Аналіз останніх досліджень. Державна інформаційна політика як особливий вид політики аналізується дослідниками з різних позицій. Цікавим є визначення державної інформаційної політики через категорію «влада», яке запропонував В. Степанов, ґрунтуючись на твердженні про те, що влада як феномен характеризується здатністю і можливістю одних суб'єктів чинити визначальний вплив на діяльність і поведінку інших суб'єктів за допомогою різних засобів. І тому, з позицій системного підходу інформаційна політика визначається як діяльність органів державної влади за певними напрямками (Stepanov, 2012, p. 82). А це, у свою чергу, дозволяє диференційовано представити різноманіття завдань, що вирішуються на цьому рівні.

Не менш цікавою є думка дослідника інформаційної політики В. Попова, який вважає, що «...державна інформаційна політика – це здатність і можливість суб'єктів політики впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку і діяльність за допомогою інформації в інтересах держави і громадянського суспільства...» (Поров, 2001, p. 82). На його думку, суб'єктами такої політики виступають держава, державні органи, політичні партії та інші інститути громадянського суспільства, медіа холдинги, засоби масової інформації і (далі – ЗМІ) та засоби масової комунікації (далі – ЗМК), приватні особи.

Група британських науковців (П. Норріс, Д. Сандерс) дала інформаційній політиці інше визначення: це – особлива сфера життєдіяльності людей (політиків, учених-аналітиків, журналістів, слухачів, читачів тощо), що пов'язана з відтворенням і поширенням інформації, яка задовольняє інтереси держави і громадянського суспільства та спрямована на забезпечення творчого, конструктивного діалогу між ними та їх представниками. У формуванні інформаційної політики важлива роль належить ЗМІ. Інформація, поширювана каналами ЗМІ, як вважають деякі зарубіжні автори, має вплив на населення за трьома напрямками: «дає їм можливість стежити за тим, що відбувається в світі», «розподіляє основні політичні питання за мірою важливості» та «формує політичні уподобання людей» (Norris, 2001, p. 82–83).

Багато інших іноземних дослідників вважали політику у сфері регулювання ЗМІ однією із найважливіших складових інформаційної політики держави. Численні дослідження М. Маккоумза, Д. Шоу, Е. Роджерса та інших учених свідчать: розглядаючи певний набір проблем та організовуючи громадську дискусію або ж впливаючи на настрої громадян, засоби масової інформації далеко не завжди прагнуть відображати інтереси суспільства й давати людям об'єктивну інформацію. Цим зумовлена потреба держави й суспільства впливати на їх інформаційну діяльність, обстоювати через ЗМІ власні пріоритети в порушенні й тлумаченні політичних проблем. Як наголошував Б. Макнайр, «...те, що хоче сказати політичний діяч, необов'язково відбивається в тому, що говорять ЗМІ...» (McNair, 2007, p. 121).

На противагу їм канадський філософ М. Маклюен розглядає комунікацію як одну з базових умов формування інформаційної політики, а інформаційні технології – як головний чинник, який впливає на формування соціально-економічної основи нового суспільства (Акаїонова, 2011, p. 2).

Л. Вільмор, голова відділу економічних справ напряму публічної економіки та адміністрації економічної і соціальної ради ООН, безпосередньо не визначав поняття «інформаційна політика», але подав обґрунтування необхідності розгляду впливу держави, її втручання у процес розвитку інформаційно-комунікаційними технологіями (далі – ІКТ).

На його думку, зараз це проявляється у тому, що уряди по всьому світу намагаються вирішити, як регулювати, контролювати доступ до мережі Інтернет, які податки або додаткові обмеження накладати. Однак такі прагнення контролю інформації простежуються впродовж усієї історії існування ІКТ. Наприклад, у минулому державні органи правління не робили практично нічого, щоб захопити розвиток та інновації у цій сфері. Зокрема, вони зазвичай намагалися зберігати все в державній власності або регулювати авторитарно, контролюючи використання та обмежуючи поширення нових технологій, розроблених приватними особами. На перший погляд, може здатися дивним, що уряди залишають продаж та виробництво військової зброї у розпорядженні вільних ринків, але незмінно зберігають контроль над ІКТ. Зрештою, переважна більшість повідомлень, що відправляються кожного дня в якомусь місті або й по всьому світі мало впливають на будь-кого, в той час як уся зброя є засобом для вбивства або каліцтва. Але повідомлення інколи можуть містити інформацію або дезінформацію життєво важливого значення і контроль такої інформації є силою держави. Саме тому уряди наполягають на тому, що існує необхідність контролювати комунікації і, як правило, кодифікують це у вигляді законів (Willmore, 2001).

На думку С. Брамана, професора з комунікацій університету Вісконсін-Мілуокі, науковці розглядають поняття інформаційної політики в двох аспектах. До першої групи відносяться ті, які зосереджуються лише на словосполученні «інформаційна політика» і розглядають її значення дуже вузько, розглядаючи походження цього поняття лише дуже поверхнево, зосереджуючись при цьому майже виключно на інформатиці. Інші ж дослідники, що беруть до уваги велику кількість суб'єктивних чинників, розглядають поняття «інформаційної політики» у значно більшому масштабі і аналізують його сучасні аспекти в процесі історичної еволюції, надаючи особливе значення саме історичному контексту, і їх дослідження носили міждисциплінарний характер. Таким чином, С. Брамана вважала, що інформаційна політика є узагальнюючим терміном для всіх законів, правил і доктринальних положень, які мають справу з інформацією, спілкуванням та культурою. Вона визначала це поняття так: інформаційна політика – це сукупність законів, нормативних актів і доктринальних положень – а також рішень та практик, що здійснюють значний вплив на суспільство – залучених до процесу створення, обробки, передавання, надання доступу і використання інформації (Braman, 2011, p. 1–3).

Практично вперше на академічному рівні в Україні спробували комплексно дослідити і висвітлити сутність та основні складові сучасної інформаційної політики проф. Г. Почепцов та С. Чукут у роботі «Інформаційна політика», що опублікована у 2006 р., приділяючи особливу увагу питанням побудови інформаційного суспільства, проблемам правового регулювання інформаційної сфери, становленню та впровадженню системи електронного урядування з урахуванням зарубіжного та вітчизняного досвіду (Petraikov, 2011, p. 361–362).

Проаналізувавши та узагальнивши позиції вітчизняних та зарубіжних вчених, можемо запропонувати наступну узагальнену модель інформаційної політики, зображену на рис. 1.

Рис. 1. Узагальнена модель державної інформаційної політики

У своїй праці В. Пожуєв детально розкриває базові принципи інформаційної політики, але не приділяє уваги негативним аспектам цього феномену (Pozhuyev, 2010, p. 8). Проте професор С. Браман, окрім традиційного визначення поняття «інформаційна політика», розкриває його негативні характеристики через аналіз такого феномену нового тисячоліття як інформаційна держава. Зокрема, вона виділяє наступні соціальні впливи нових тенденцій інформаційної політики в інформаційній державі: «Держава «знає» більше все більше і більше про людей, в той час як люди «знають» все менше і менше про саму ж державу. Існує значна відмінність між тим як сприймають суть інформаційної держави представники уряду і громадяни. 2. Використання цифрових інформаційних технологій може скоріш скоротити ніж збільшити можливості розвитку демократичного укладу, що базується на конструктивній участі членів. 3. В той час як цифрові технології могли розширити можливості для участі громадськості у голосуванні шляхом референдуму, сучасні інформаційні технології для голосування знизили рівень впевненості електорату у тому, що їх голоси будуть точно записуватися і зберігатися без маніпуляцій. 4. Індивідуум зникає в інформаційній державі, трансформуючись у «математичну ймовірність». 5. Надання доступу до інформації використовується державою з метою активізації певного переконання. 6. Інформаційна держава володіє значно більшими

обсягами знань про те, що відбувається по всьому світу зараз, аніж про історичні події. 7. Різноманіття типів загроз свободі слова зростає» (Braman, p. 314–320).

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ж дослідники виділяють дві моделі відносин держави та ринку в інформаційній сфері: західну і східну. Західною моделлю називають шлях, яким йдуть індустріально розвинені країни, в його рамках можна виділити модель континентальної Європи та англосаксонську.

Англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає переважанням приватного сектора над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери відчутний у глобальних процесах, міжнародній політиці, світовій економіці. Ця модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення соціальних, політичних, культурних зв'язків у суспільстві (Nesteriak, 2013, p.137–138).

Погляд Конгресу США на стратегію національної інформаційної політики викладено в доповіді Ф. Вайнгартена «Удосконалення федеральної інформаційної політики: погляд Конгресу» (1996 р.), де зазначається, що США сприймають інформаційні проблеми як політичні чинники для прийняття рішень, невіддільні від глобальних проблем американського суспільства. Професор С. Браман розкриває інформаційну політику США через аналіз сучасного стану розвитку конституційних принципів інформаційної політики (рис. 2.).

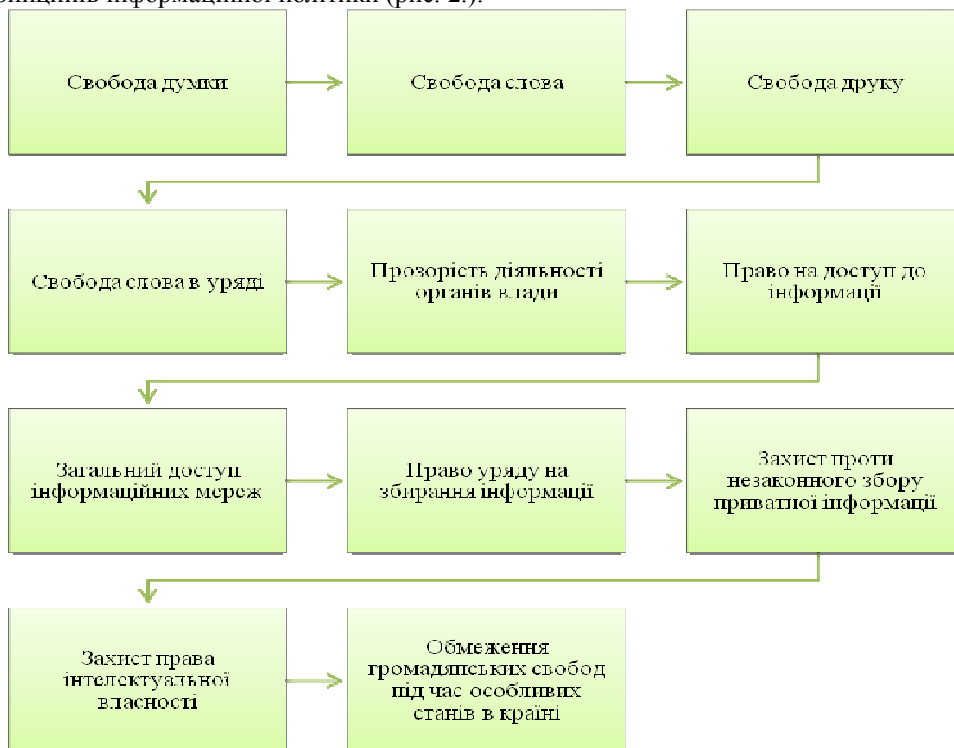

Рис. 2. Базові принципи інформаційної політики США

Інформація є одним із основних ресурсів держави, а системи, що лежать в основі її створення, обробки і поширення, сприяють прогресивному розвитку і становлять основні соціальні інфраструктури суспільства. Інформаційна індустрія трактується як головний стратегічний чинник конкуренції та провідний сектор національної економіки (Nesteriak, 2013, p.136–139).

Пріоритетами регулювання інформаційної сфери в США є такі положення: підтримка досліджень і розробок у галузі інформації та комунікації; вплив на їх скерування та заохочення до поширення технічних знань і можливостей в економіці; сприяння обміну технологіями між лабораторіями та фірмами, запровадження нововведень на ринках; побудова та вдосконалення інформаційної інфраструктури, контроль за її діяльністю, побудова глобальних систем комунікації і дослідження впливу систем на міжнародні, національні та приватні пріоритети; збереження порушеної новими технологіями рівноваги між чотирма основними інформаційними цінностями: конфіденційністю інформації, інформацією як суспільним благом, інформацією як товаром, інформацією як невіддільним компонентом існування держави (необхідне відновлення цієї рівноваги і встановлення нових засобів контролю для нових інформаційних відносин); недоторканність приватного життя, конфіденційність інформації персонального характеру на різних рівнях у різних сферах державного управління і в приватному секторі; створення урядової політики в галузі інформації і комунікації (Pozhuiev, 2010, p. 5–9).

У той же час, концепція національної інформаційної політики США ставить завдання розширення і вдосконалення інформаційного простору, посилення свого впливу в таких регіонах, як Латинська Америка, Центральна і Східна Європа, країни Арабського світу та Азійсько-Тихоокеанського регіону. США запропонували доктрину «інформаційної парасольки» міжнародного співробітництва з широким колом країн у різних регіонах світу, суть якої у превентивній комунікації на основі переміщення масивів інформації, що передається США державам-реципієнтам для забезпечення їх національних інтересів і, як наслідок, збереження лідерства США в політичній системі міжнародних відносин.

Удосконалення інформаційного простору є політичними та економічними чинниками інформаційної монополії США в міжнародному інформаційному просторі: США – основний експортер не тільки програмного забезпечення, а й аудіовізуальних творів, телепрограм, кінострічок, музичної продукції, розважальної інформації та реклами. У той же час інформаційний простір США убезпечений від будь-якого втручання ззовні, що забезпечує політичні пріоритети у глобальних інформаційних відносинах.

Англійська модель максимально наближена до американської і має такі основні риси: 1. Роль держави обмежується створенням умов для ринкової конкуренції в інформаційній сфері. 2. Стратегія розвитку суспільства визначається як приватна ініціатива, лібералізація ринку телекомунікацій, створення мереж та інформаційних супермагістралей, захист нових структур на інформаційних ринках (Pozhuiev, 2010, p. 8–9). Загалом, можна констатувати, що концепція інформаційної політики в рамках англосаксонської моделі виходить зі становища в міжнародному інформаційному просторі, рівня розвитку інформаційних технологій і впровадження нових форм управління інформаційними потоками. Актуальне для континентальної Європи питання про те, що розвивати спочатку – мережі або послуги, не стоїть перед США і Великобританією. Там домінує думка про те, що необхідно спочатку побудувати мережі для того, щоб розвивати послуги. Отже, проблема розвитку послуг, доступних для всіх (проблема універсального обслуговування), має особливе значення для США. Універсальне обслуговування слугує противагою можливим негативним елементам політики лібералізації: адже мета цієї політики – поліпшити якість послуг і знизити їх вартість для ділових споживачів, а не для населення (Pozhuiev, 2010, p. 12).

Європейська модель також вирізняється пошуками рівноваги між контролем держави та стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу.

Характерними рисами європейської моделі є варіативність і політична спрямованість програм регулювання інформаційної сфери для різних країн,

обумовлених новою європейською геополітикою, становленням економіки знань, різними можливостями постіндустріального розвитку.

Західноєвропейський підхід до ролі держави у процесі переходу до інформаційного суспільства викладено в таких документах: 1. Резолюція Європейського Союзу «Біла Книга. Зростання, конкурентної спроможності, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття», в якій підкреслюється важливість державного контролю в комунікаційній сфері (особливо над супермагістралями) з урахуванням переваг приватного сектора. 2. Директива Європейського Союзу «Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві». 3. Рекомендації «Інформаційна магістраль для глобального суспільства» (Брюссель, 1996). 4. Програма «Europe i-2020» (Pozhuiev, 2010, p. 6).

Основне в політиці Європейського Союзу – пошук певного балансу між повним контролем з боку держави та вільним розвитком ринку, динамічне поєднання урядових і ринкових сил з урахуванням того, що роль кожної з них може змінюватися в часі. Цей підхід тим більше виправданий, тому що ключовим елементом програми європейської інтеграції є поняття «соціальна Європа», бо такими є самоідентифікація і самовизначення цього регіону. Саме в цій площині полягають основні відмінності між англосаксонською та європейською моделями регулювання.

Сьогодні інформаційна політика Європейського Союзу виходить із доктрини європейського інформаційного суспільства, проголошеної 1994 р. у доповіді «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (відома в науковій літературі як доповідь Мартіна Бангеманна) (Pozhuiev, 2010, p. 7). Основна ідея – зміна традиційних підходів і оцінок міжнародного співробітництва і світової конкуренції: від геополітики, яка визначає міжнародне становище країни за географічними ознаками, природними ресурсами, кліматичними умовами, політико-економічними чинниками, до технологічної політики, яка визначає місце кожної держави у світовій ієрархії залежно від упровадження нових наукових досягнень і високих технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Позиція ЄС у регіоні обумовлює економічну і соціальну інтеграцію європейських країн, реорганізацію бізнесу, переосмислення взаємовідносин державного і приватного секторів, нові форми організації праці та інші інституційні перетворення. Напрямки і стратегії інформаційної політики ЄС втілені у програмах і проектах Організації стратегічних наукових досліджень таких, як: RTD (Розвиток технологічних досліджень), ІМПАСТ (Інформаційні технології і ринкова політика), ESPRIT (Європейська стратегічна програма промислового розвитку і впровадження технологій), проектах «Он-лайн для урядів», «Глобальна інвентаризація», «Глобальний виклик Бангеманна», «Електронна комерція», «Дистанційна освіта, медицина, культура та інформаційні послуги». Реалізація програм і проектів ЄС, спрямованих на становлення ІС в Європі, здійснюється за підтримки ЄС та європейських країн на найвищому рівні (Pozhuiev, 2010, p. 7–8).

Політика країн Європейського Союзу в інформаційній сфері базується на таких принципах: сприяння розширенню суспільного доступу до передових інформаційно-комунікаційних технологій шляхом створення локальних центрів доступу до них у бібліотеках, школах тощо; розширення деяких соціальних послуг, що надаються в електронній формі та підвищення рівня їх доступності; запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державну систему освіти та перепідготовки кадрів і допомога з боку держави в адаптації до нових можливостей; проведення досліджень у сфері соціальних наслідків, викликаних розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, та у сфері можливостей адаптації усіх категорій громадян до нових умов життя; виконання просвітницько-демонстраційних функцій і підвищення рівня ознайомлення суспільства з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій, що запроваджуються; при цьому державні органи влади

повинні бути лідерами з використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй щоденній діяльності, стимулюючи цим прискорення інформаційного розвитку усього суспільства; крім того, роль лідерів повинна сприяти накопиченню критичної маси активних споживачів всередині державної адміністрації і всього державного сектора, а також і за його межами; сприяння процесу стандартизації технічних систем з метою забезпечення сумісності різноманітних мереж, а також мережаних послуг, що надаються; контроль за розробкою відповідного законодавства та дотриманням юридичних гарантій (Pozhuiev, 2010, p. 9–13).

Значна увага приділяється сучасним інформаційним технологіям, що детально виписано в програмі «Еуропа і-2020». Що передбачає виконання двох взаємодоповнюючих груп дій. З одного боку, це стимулювання послуг, програмних платформ і контенту, що охоплюють надання державних послуг у режимі он-лайн, а також електронний бізнес, а з іншого – охоплення універсальної інфраструктури та питань безпеки. Відтак, до 2020 р. Європа має забезпечити таке: модернізацію державних послуг у режимі он-лайн; діяльність електронного уряду; комп'ютеризацію освітньої сфери; надання медичного обслуговування в електронній формі; створення більш динамічного середовища для розвитку електронного бізнесу (Pozhuiev, 2010, p. 9–13).

Однак, незважаючи на спільність принципів розвитку, кожна з країн ЄС зберігає свої особливості у формуванні державної політики, створенні національної інформаційної інфраструктури й у формах використання інформаційних технологій.

Аналізуючи європейську модель інформаційного суспільства в цілому, відзначимо, що пошук певного балансу між повним контролем з боку держави і законами ринку, тобто, поєднання урядових і ринкових сил, виступає основною рисою інформаційної політики не тільки країн Північної Європи, але й інших країн Європейського Союзу. У той же час ЄС продовжує приділяти сьогодні велику увагу питанням приватизації й лібералізації ринку інформаційно-комунікаційних технологій.

Крім західної, в науковій літературі виділяють азіатську модель, яка реалізує ідеологічну доктрину країн азіатсько-тихоокеанського регіону, побудовану на філософських принципах конфуціанства, діяльності держави з інституціоналізації цих принципів.

В основі азіатської моделі – альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями. Японська модель, у створенні якої основний внесок належить Й. Масуді, професору кількох японських і американських університетів, раднику провідних інформаційних корпорацій, спрямована на вдосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої три складових чинники: *on* («вдячність»), *gigi* («відповідальність»), *wa* («гармонія»). Вони виражають угоду про взаєморозуміння і взаємодопомогу вищого і нижнього рівнів управління (Masuda, 1983, p. 34).

Ця модель використовує пріоритетний розвиток інформаційних технологій і впровадження інформаційних послуг у всі сфери життєдіяльності країни. Прискореними темпами характеризується інформаційний розвиток Китаю. В основі цього розвитку лежить модель економічної співпраці держави і ринку. Вагомі інвестиції китайського уряду у сферу науково-технічних розробок, залучення іноземного капіталу вже приносять свої плоди, обіцяючи в майбутньому перетворити цю раніше технічно відсталу країну в один зі світових центрів нових технологій.

У першу чергу йдеться про сектор телекомунікацій. Формування стратегії регулювання інформаційної сфери з'явилося в Китаї тільки у 2001 р.; Зборами народних представників прийнято «Програму десятого п'ятирічного плану

національної економіки і соціального розвитку КНР» (Lezhun Tszya, 2004, p. 257), що сформулювала ключові напрями впливу. Ця стратегія відбиває особливе становище китайського суспільства. Китай усе ще залишається індустріально достатньо розвинутою країною, тому в процесі розвитку інформаційної сфери необхідно враховувати цей факт (Lezhun Tszya, 2004, p. 257).

Ще у 2001 р. китайською Держрадою прийнято проект телекомунікаційної реформи, що передбачає поступовий відхід держави від прямого втручання в діяльність телекомунікаційних підприємств, створення сприятливої ринкової атмосфери в телекомунікаційному секторі; демонополізацію телекомунікаційного сектора, посилення конкуренції, заохочення приходу приватного капіталу на телекомунікаційний ринок, у тому числі іноземних інвесторів.

Позитивну роль у регулюванні телекомунікаційного ринку відіграли законодавчі акти, що регулюють сферу телекомунікацій і мережі Інтернет. Законодавчо китайський сегмент Інтернету і телекомунікаційної сфери регулюються так: 1) міністерство громадської безпеки відповідає за безпеку комп'ютерних мереж, технічну безпеку і безпеку інформаційного змісту; 2) усі мережі, що підключаються до мережі Інтернет, зобов'язані підключатися винятково через мережі, визначені урядом; 3) у Китаї прийнято спеціальні закони, орієнтовані на регулювання діяльності інформаційних послуг у мережі Інтернет. Йдеться про регулювання змісту, тільки традиційні ЗМІ певного рангу мають право створювати сайти і надавати інформаційні послуги, інші комерційні організації, якщо вони орієнтовані на надання інформаційних послуг, зобов'язані підписати контракт із традиційними ЗМІ і купувати інформацію в них (Lezhun Tszya, 2004, p. 257–258).

Відтак китайський уряд відіграє дуже важливу роль у розвитку вітчизняного інформаційно-комунікаційного сектору, що включає Інтернет. Ця роль виявляється у створенні національної стратегії інформатизації і формуванні економічних і політичних інститутів у цій сфері. Подвійний підхід, продемонстрований китайським урядом у взаєминах з телекомунікаційним сектором, стимулювання розвитку національної інформаційної інфраструктури і поступове відкриття ринку, що включає відкриття доступу іноземних інвесторів і відносно суворий контроль над даним сектором, що включає в себе інвестиційний контроль і контент-контроль, – пояснюється, з одного боку, сильним бажанням розвивати свою економіку, інтегруватися у світове співтовариство і домогтися лідируючого місця в майбутній світовій конкуренції, з іншого – однаково сильним бажанням зберегти політичну стабільність, а також морально-етичні цінності (Lezhun Tszya, 2004, p. 258).

У той же час цій моделі властиво безліч негативних рис, наприклад надмірне регулювання з боку держави. Відповідно до китайського законодавства, інформаційні системи повинні бути класифіковані відповідно до 5 рівнів безпеки (I–V), для того щоб визначити рівень державного контролю. Стаття 6 постанови про класифікацію захисту інформаційної безпеки пояснює, що визначення цього рівня залежить від думки власника самої інформаційної системи. В той же час, власник повинен базуватися в цьому визначенні на таких характеристиках системи як «рівень важливості для національної безпеки, економічного розвитку, суспільного життя, вплив на національну безпеку, соціальний порядок, суспільні блага, а також рівень шкоди, яка може бути завдана законним правам громадян, юридичних осіб, а також інших організацій у випадку, якщо інформаційна система буде пошкодженою або знищеною та інші чинники» (Ahrens, p. 4).

Сінгапурська модель менш відома. Її характерними рисами є висока частка (58 %) високотехнологічної продукції в обсязі експорту (у США – 32 %, а у Фінляндії – 27 %), значний рівень розвитку електронної торгівлі, високу конкурентоздатність і ВВП на душу населення. При цьому важливими чинниками є істотне розширення суспільства за рівнем добробуту і практично повна відсутність демократичних

механізмів, зокрема показник «свобода ЗМІ» (інтервал від 0 – до 100) у Сінгапурі дорівнює 68, що в чотири рази перевищує цей показник у США та Фінляндії і у три рази – показник розвинутих країн (Khimanen, Kastels, 2002, p. 13).

У сфері телекомунікацій Сінгапур досяг значних результатів завдяки вдало реалізованим програмам, наприклад І N2015, яка була зосереджена на розробці та розвитку національної структури інформаційних комунікацій, щоб забезпечити як провідний, так і бездротовий широкосмуговий Інтернет по всьому Сінгапурі. Ця програма також включала Проект національна широкосмугова мережа нового покоління, яка мала б забезпечити швидкість передачі даних щонайменше 1 гігабайт в будинках та школах і проект безпроводних мереж, який мав би надавати безкоштовний безпроводний доступ на кожній вулиці для всіх. Серед особливих цілей цієї програми було: комп'ютери у всіх будинках, де є діти шкільного віку, а також розвиток ІКТ як провідної індустрії Сінгапуру (Chen, Chu Kogachi, Li, Vargo, 2009, p. 5–6).

Важливою рисою сінгапурської моделі інформаційного суспільства є увага до соціальної сфери. Так, у 2000 р. була запущена державна програма «Електронний уряд Сінгапуру», розгорнуті інтегровані портали держустанов «Урядовий портал» і сервіс-центр «Електронний громадянин», що надають інформаційні послуги у сфері офіційної державної політики, бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму тощо. Сайт розміщає пошукову систему і має зворотний зв'язок у вигляді розгорнутої електронної форми. Усі установи освіти, соціальної сфери, культури переведені в інтернет, причому не як формальне формування, а з широким набором електронних послуг (Tkacheva, 2004, p. 229–230).

Успіх двох останніх моделей базується на втручанні держави в прийняття рішень у галузі великих вкладень приватного капіталу, на активній участі держави у створенні національної інформаційної інфраструктури. Особливості кожної моделі інформаційної політики узагальнено рис. 3).

Загалом, можна констатувати, що англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, що передбачає переважанням приватного сектора над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери відчутний у глобальних процесах, міжнародній політиці, світовій економіці.

Європейська модель відрізняється стратегією європейської інтеграції, поняттям «об'єднаної Європи», пошуками рівноваги між контролем держави і стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу з урахуванням того, що роль кожного з них може змінюватися в часі. Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної економіки, різними можливостями постіндустріального розвитку.

Доречно зазначити, що процес інформаційних перетворень у світі незворотний, у наші дні створюється нова карта світу – інформаційна, яка показує стан даної сфери в кожному його регіоні. Відповідно до неї, висока щільність інформації, інтенсивність розвитку і використання нових інформаційних технологій припадає сьогодні, у першу чергу, на США, країни ЄС, особливо його північний регіон, Японію, Сінгапур, Китай. Разом з тим навіть у цих розвинутих країнах недостатньо розвинута комунікаційна інфраструктура і доступ до одержання інформації.

Узагальнення різних підходів дозволяє виявити такі інваріантні властивості, що виступають ядром будь-якої концепції регулювання інформаційної сфери. Як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких кіл і окремої особистості (Petrakov, 2011, p. 369–370).

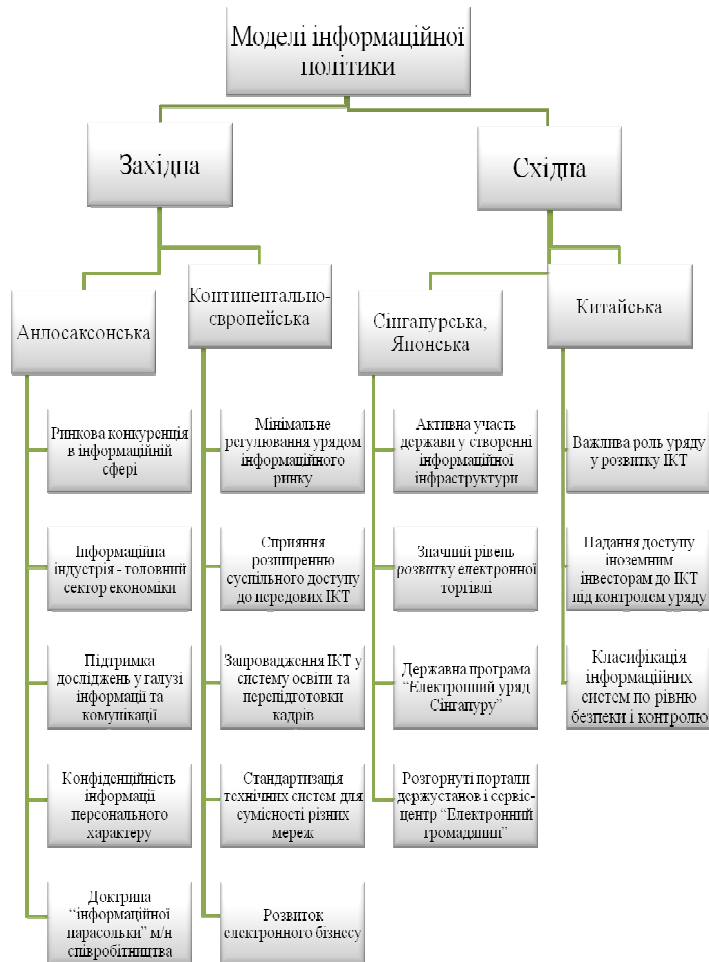

Рис. 3. Класифікація моделей інформаційної політики та її основні риси.

Джерело: розроблено автором.

При цьому підкреслюється провідна координуюча роль держави як органу, здатного виразити і забезпечити захист інтересів усього суспільства. Крім того, концепція регулювання повинна мати гуманістичну спрямованість, що не допускає ситуацій, в яких хтось буде «виключений» з інформаційного суспільства. І, нарешті, останньою, основною складовою більшості концепцій регулювання є переконаність у значущості інформації, знань і освіти в цілому. Успіх державного регулювання інформаційної сфери як ніколи залежить від плідної взаємодії держави, бізнесу і суспільства, хоча в кожному випадку співвідношення їх активності і ролі може бути різним.

Висновки. Незважаючи на ідентифіковані складові моделі інформаційної політики держави, поки ще немає уніфікованого підходу до визначення її змісту як важливого комплексного завдання державного управління. Дослідники, зазвичай, наголошують на різних аспектах регулюючого впливу держави – розвиток інформаційної сфери, соціальна складова державного управління, контроль над розподілом інформаційних потоків тощо. За визнанням багатьох українських, зарубіжних вчених-дослідників і

практиків ще важко говорити про наявність ясного розуміння того, що мається на увазі під інформаційною політикою взагалі, який її зміст, основні напрями й ін.

Окрім цього, на сьогодні не існує універсального підходу, або ж єдиної моделі регулювання інформаційної сфери. У кожному регіоні світу та країні існують свої внутрішні особливості, які згодом і визначають специфіку цього процесу. Виявлено, що разом із загальними рисами становлення певної моделі на світовому рівні, національні та регіональні особливості країн впливають на специфіку її побудови і розвитку. У «західній» моделі основна роль відводиться ліберальному погляду держави на інформаційний ринок і робиться наголос на побудові супермагістралей та їх універсальному обслуговуванні, а в «азійській» – приділяється більше уваги державному регулюванню ринку, спостерігається прагнення встановити зв'язок між традиційними культурними цінностями і невідворотними соціальними змінами. Отже, можна зробити висновок, що ядром інформаційної політики будь-якої країни, нині є інформаційно-комунікаційні технології, а їх розвиток та еволюція є визначальним чинником формування моделі інформаційної політики будь-якої країни.

Бібліографія

- Акаймова, А.** (2011). Теоретична ідентифікація терміна «інформаційна політика». *Віче*. Лютий (№ 4). С. 2–4.
- Лежун Цзя** (2004). Китайский интернет: стратегия информатизация и телекоммуникационная политика. *Национальные модели информационного общества* / отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова: науч. ред. Н. В. Ткачева. М.: ИКАР. С. 251–262.
- Нестеряк, Ю. В.** (2013). Теоретико-методологічні засади державної інформаційної політики: вітчизняні та зарубіжні напрацювання. *Економіка та держава*. № 11. С. 136–139.
- Петраков, С. І.** (2011) Моделі державного регулювання інформаційної сфери: закордонний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. № 1. С. 361–370.
- Пожуєв, В.І.** (2010). Формування концепції державної інформаційної політики в умовах глобалізації. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Випуск 43. С. 4–12.
- Попов, В. Д.** (2001). Информациология и информационная политика. М.: Изд-во РАГС, 120 с.
- Степанов, В. Ю.** (2012). Визначення поняття державної інформаційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. № 21. С. 81–84.
- Ткачева, Н. В.** (2004) Сингапур: социальные измерения информационного общества. *Национальные модели информационного общества*; отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова: науч. ред. Н. В. Ткачева. М.: ИКАР. С. 226–234.
- Химанен, П, Кастельс, М.** (2002). Информационное общество и государство благосостояния: Финская модель / [пер. с англ.]. М.: Логос. 224 с.
- Ahrens, N.** National Security and China's Information Security Standards. URL: http://csis.org/files/publication/121108_Ahrens_NationalSecurityChina_web.pdf
- Braman, S.** (2011). Defining Information Policy. *Journal of Information Policy*. №1. P. 1–5.
- Braman, S.** Change of State: Information, Policy, and Power. Chapter 9 «Information, Policy, and Power in the Informational State». URL: http://firstmonday.org/issues/issue12_4/braman2/index.html.
- Chen, L., Chu, B., Kogachi, K., Li, C., Vargo, A.** (2009). Information Policy Country Report: Singapore. IPOL Country Report: Singapore. URL: <https://open.umich.edu/sites/default/files/ipol-country-report-singapore-2009.pdf>
- Juhász, L.** The information strategy of the European Union. URL: http://www.itk.hu/netis/doc/ISCB_eng/08_Juhasz_final.pdf.
- Masuda, Y.** (1983) The Information Society as Postindustrial Society. Wash.: World Future Soc. 45 p.
- McNair, B.** (2007). An Introduction to Political Communication. London: Routledge. 367 p.
- Norris, P.A.** (2001). Virtuous Circle? Political Communication in Postindustrial Societies. Cambridge: Cambridge University Press. 398 p.
- Willmore, L.** (2001). Government Policies toward Information and Communication Technologies: A Historical Perspective. Prepared for the International Symposium on Network Economy

and Economic Governance, Beijing, People's Republic of China, 19–20 April 2001. URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan001328.pdf>

References

Ahrens, N. National Security and China's Information Security Standards. URL: http://csis.org/files/publication/121108_Ahrens_NationalSecurityChina_web.pdf [in English]

Akaiomova, A. (2011). Teoretychna identyfikatsiia termina «informatsiina polityka» [Theoretical identification of the term «information policy»]. *Viche. Liutyi* (№ 4). P. 2–4 [in Ukrainian].

Braman, S. (2011). Defining Information Policy. *Journal of Information Policy*. № 1. P. 1–5 [in English].

Braman, S. Change of State: Information, Policy, and Power. Chapter 9 «Information, Policy, and Power in the Informational State». URL: http://firstmonday.org/issues/issue12_4/braman2/index.html. [in English]

Chen, L., Chu, B., Kogachi, K., Li, C., Vargo, A. (2009). Information Policy Country Report: Singapore. IPOL Country Report: Singapore. URL: <https://open.umich.edu/sites/default/files/ipol-country-report-singapore-2009.pdf> [in English]

Juhasz, L. The information strategy of the European Union. URL. Режим доступу: http://www.itk.hu/netis/doc/ISCB_eng/08_Juhasz_final.pdf. [in English]

Khimanen, P., Kastels, M. (2002). Informatsionnoe obshchestvo i gosudarstvo blagosostoyaniya: Finskaya model [Information Society and State of Welfare: Finnish Model] / [per. s angl.]. M.: Logos. 224 p. [in Russian]

Lezhun Tszya (2004) Kitayskiy internet: strategiya informatizatsiya i telekommunikatsionnaya politika [Chinese Internet: Strategy for Informatization and Telecommunication Policy]. *Natsionalnye modeli informatsionnogo obshchestva* / otv. red. i sost. Ye. L. Vartanova: nauch. red. N. V. Tkacheva. M.: IKAR. P. 251–262 [in Russian].

Masuda, Y. (1983). The Information Society as Postindustrial Society. Wash.: World Future Soc. 45 p. [in English]

McNair, B. (2007). An Introduction to Political Communication. London: Routledge. 367 p. [in English]

Nesteriak, Yu. V. (2013). Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoi informatsiinoi polityky: vitchyzniani ta zarubizhni napratsiuвання [Theoretical and methodological principles of state information policy: domestic and foreign work]. *Ekonomika ta derzhava.* № 11. P. 136–139 [in Ukrainian].

Norris, P.A. (2001). Virtuous Circle? Political Communication in Postindustrial Societies. Cambridge: Cambridge University Press. 398 p. [in English]

Petrakov, S. I. (2011). Modeli derzhavnoho rehuliuвання informatsiinoi sfery: zakordonnyi dosvid [Models of state regulation of information sphere: foreign experience]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia.* № 1. S. 361–370 [in Ukrainian].

Popov, V. D. (2001). Informatsiologiya i informatsionnaya politika [Information science and information policy]. M.: Izd-vo RAGS. 120 p. [in Russian]

Pozhuiev, V.I. (2010). Formuvannya kontseptsii derzhavnoi informatsiinoi polityky v umovakh hlobalizatsii [Formation of the concept of state information policy in the conditions of globalization]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA.* Vyp. 43. P. 4–12 [in Ukrainian].

Stepanov, B. Yu. (2012). Vyznachennia poniattia derzhavnoi informatsiinoi polityky [Definition of the concept of state information policy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid.* № 21. P. 81–84 [in Ukrainian].

Tkacheva, N. V. (2004). Singapur: sotsialnye izmereniya informatsionnogo obshchestva [Singapore: Social Dimensions of the Information Society]. *Natsionalnye modeli informatsionnogo obshchestva*; otv. red. i sost. Ye. L. Vartanova: nauch. red. N. V. Tkacheva. M.: IKAR. P. 226–234 [in Russian].

Willmore, L. (2001). Government Policies toward Information and Communication Technologies: A Historical Perspective. Prepared for the International Symposium on Network Economy and Economic Governance, Beijing, People's Republic of China, 19–20 April 2001. URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan001328.pdf> [in English]